

Εθνικές και ευρωπαϊκές πολιτικές για την κρίση: Αναζητώντας μια αριστερή στρατηγική

ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΗ ΑΥΓΗ

Ημερομηνία δημοσίευσης: 07/02/2010

Η παγκόσμια οικονομική κρίση, η οικονομική και δημοσιονομική κρίση στη χώρα μας με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της, που επηρεάζει ολόκληρο το ευρωπαϊκό οικοδόμημα, βρίσκουν την Αριστερά δικαιωμένη για πολλές από τις αναλύσεις της αλλά και ταυτόχρονα σε αμήχανη θέση. Νέα ερωτήματα διατυπώνονται, νέα προβλήματα τίθενται, νέες --και δύσκολες-- πολιτικές επιλογές ανοίγονται, ζητώντας απαντήσεις από τις οποίες θα εξαρτηθεί ίσως και η διαμόρφωση μιας αριστερής πολιτικής στη συγκεκριμένη συγκυρία.

Μ' αυτές τις σκέψεις, επιχειρούμε να ανοίξουμε τη συζήτηση στα «Ενθέματα», ξεκινώντας από αυτή την Κυριακή, με μια σειρά άρθρων οικονομικής και πολιτικής παρέμβασης. Τις σκέψεις και τις απορίες μας προσπαθήσαμε να τις μορφοποιήσουμε στα εξής τέσσερα --επίκαιρα, πιστεύουμε, όπως δείχνουν και οι πρόσφατες εξελίξεις-- ερωτήματα:

1. Στη σημερινή συγκυρία, που η δημοσιονομική κρίση της Ελλάδας προκαλεί ένα καθεστώς ασφυκτικής επιτήρησης από την Ευρωπαϊκή Ένωση, ποια είναι τα περιθώρια άσκησης εθνικής πολιτικής στο πλαίσιο του ενιαίου ευρωπαϊκού οικονομικού χώρου;

2. Ποια είναι τα όρια της οικονομικής φιλοσοφίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης όπως αναδεικνύονται στη συγκυρία της σημερινής κρίσης, η οποία αφορά όχι μόνο την Ελλάδα αλλά και μια σειρά περιφερειακές ή λιγότερο περιφερειακές χώρες (Ιρλανδία, Ισλανδία, Ισπανία, Πορτογαλία);

3. Ποια θα μπορούσε να είναι σήμερα μια αριστερή πολιτική στρατηγική για την οικονομία στην Ευρώπη, με δεδομένο τον αρνητικό πολιτικό συσχετισμό (κυριαρχία της Δεξιάς στη μεγάλη πλειονότητα των κρατών-μελών);

4. Η κρίση είναι συνέπεια της μονόδρομης οικονομικής ενοποίησης της Ευρώπης; Αν ναι, με ποιους όρους θα μπορούσε να αποτελεί απάντηση στην κρίση το αίτημα για εμβάθυνση της πολιτικής ενοποίησής της;

Η συζήτηση ξεκινάει σήμερα με τον Γιώργο Σταθάκη, και συνεχίζεται την επόμενη Κυριακή με τα άρθρα του Παύλου Κλαυδιανού και της Ελίζας Παπαδάκη.

«Ε»

Του Γιωργου Σταθακη

Τα περιθώρια άσκησης εθνικής πολιτικής

1. Η ευρωπαϊκή πολιτική έχει «επανεθνικοποιηθεί» εν μέσω της κρίσης. Η διαδικασία της εμβάθυνσης της ευρωπαϊκής ενοποίησης που είχε επιχειρηθεί με το Ευρωσύνταγμα, τη συνταγματική δηλαδή θεσμοθέτηση των νεοφιλελεύθερων ρυθμίσεων για την οικονομία, η οποία εγκλώβιζε προκαταβολικά την άσκηση εθνικής πολιτικής σε κρίσιμους τομείς, ανεστάλη. Η καταψήφιση του συντάγματος αποτελεί εκ των υστέρων ευλογία. Εάν ίσχυε το Ευρωσύνταγμα, σήμερα το ευρώ θα αντιμετώπιζε πραγματικούς κινδύνους διάλυσης και η ευρωπαϊκή οικονομία θα βρισκόταν σε βαθύτερη ύφεση.

Εν μέσω της κρίσης η Ευρωπαϊκή Ένωση ακολούθησε μια διττή στρατηγική. Πρώτον, σε ευρωπαϊκό επίπεδο περιορίστηκε στη διάσωση του τραπεζικού συστήματος με την παροχή ρευστότητας από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και την ενθάρρυνση των εθνικών πακέτων «διάσωσης των τραπεζών». Εδώ η διακριτική πολιτική συνεχίστηκε με την προσφορά χαμηλότοκου δανεισμού κυρίως σε χώρες με οικονομικά προβλήματα -- η Ιρλανδία και η Ελλάδα έχουν προνομιακή θέση σ' αυτό. Προς στιγμήν φαίνεται να αποφεύγει να αναλάβει το εγχείρημα του απευθείας δανεισμού των κυβερνήσεων (ευρωμόλογα), υποθέτω όμως όχι για πολύ ακόμα.

Η δεύτερη στρατηγική ήταν η μετατόπιση σε επίπεδο εθνικής πολιτικής της διαχείρισης της κρίσης. Αυτό συνεπαγόταν την παραβίαση των δύο πυλώνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του «ανταγωνισμού» και του «συμφώνου σταθερότητας», έστω και στην πιο ελαστική μορφή που πήρε στη Λισσαβώνα. Είκοσι τρεις από τις είκοσι πέντε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης παραβιάζουν σήμερα το σύμφωνο και τους κανόνες του ανταγωνισμού με μεγάλα τρέχοντα δημοσιονομικά ελλείμματα (7-8% είναι ο μέσος όρος), και φυσικά επιδοτήσεις κάθε μορφής σε κλονισμένες παραγωγικές επιχειρήσεις.

Με δεδομένο ότι σε ευρωπαϊκό επίπεδο δεν υπάρχει πολιτική για την κρίση και με δεδομένο ότι δεν υπάρχουν πλέον στην πράξη πυλώνες, το ζήτημα των «εθνικών πολιτικών» έχει μετατραπεί σε ένα ανοιχτό πεδίο διαρκών διαπραγματεύσεων, χωρίς παγιωμένα κριτήρια, που σημαίνει ότι τα επόμενα δυο-τρία χρόνια οι Βρυξέλες και οι εθνικές κυβερνήσεις θα διαπραγματεύονται τα προγράμματα σταθεροποίησης των 23 χωρών, τις «εθνικές πολιτικές» εξόδου από την κρίση και τις επιλογές της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας. Αυτή η μεταβαλλόμενη αρχιτεκτονική θα έχει στο επίκεντρό της την πορεία της γερμανικής οικονομίας, η οποία έχει υποστεί τη μεγαλύτερη ζημιά (-5,5% το ΑΕΠ το 2009), τη Γαλλία με ηπιότερες μεν συνέπειες αλλά πολύ δραστηκές παρεμβάσεις στην οικονομία, και φυσικά την καταρρακωμένη αγγλική λίρα. Όλες οι εξελίξεις είναι ανοικτές, και σε κάθε περίπτωση η παγιωμένη εικόνα ότι οι Βρυξέλες καθορίζουν τις εξελίξεις είναι παραπλανητική.

Τα όρια της οικονομικής φιλοσοφίας της Ε.Ε.

2. Η κρίση, αν και διεθνής και καθολική, εντούτοις ανέδειξε διαφορετικού τύπου προβλήματα της κάθε οικονομίας.

Η Ισλανδία κατέρρευσε ως τραπεζίτης που συγκέντρωνε τις αποταμιεύσεις άλλων χωρών, ειδικά της Αγγλίας, κερδοσκοπώντας πάνω στους «τοξικούς τίτλους». Σήμερα καλείται να «αποζημιώσει τους καταθέτες», μιας και προσέφερε δημόσια κάλυψη σε μεγάλο μέρος των δραστηριοτήτων των πιστωτικών ιδρυμάτων της. Αυτό αντιπροσωπεύει ένα σημαντικό μέρος του εισοδήματος κάθε ισλανδού πολίτη. Η πολιτική κρίση είναι αναπόφευκτη.

Η Ιρλανδία, μετά την εκρηκτική οικονομική άνοδο που βίωσε για είκοσι χρόνια με προεξάρχουσες τις ξένες επενδύσεις, μετέτρεψε την άνοδο των πραγματικών εισοδημάτων (και των μισθών), σε μια «στεγαστική φούσκα», και την έκρηξη του ιδιωτικού δανεισμού. Οι Ιρλανδοί χρωστούν ένα ΑΕΠ σε καταναλωτικά και στεγαστικά δάνεια, ενώ έχουν μικρό δημόσιο χρέος. Τα μέτρα περικοπών στο δημόσιο που έγιναν «διάσημα» στην υπόλοιπη Ευρώπη, αφορούν μάλλον το «λάθος πρόβλημα».

Η Ισπανία έχει μόνιμη διαρθρωτική πλέον ανεργία, και μια τεράστια επένδυση σε κατασκευές και κατοικίες που απευθύνονται στους αγοραστές της υπόλοιπης Ευρώπης. Έχει μέτρια ελλείμματα, αλλά μόνιμα προβλήματα και μια εξαιρετικά νεοφιλελεύθερη οικονομία.

Η Ελλάδα έχει πολύ υψηλό δημόσιο χρέος, χαμηλό ιδιωτικό χρέος, αλλά τεράστια προβλήματα αναφορικά με το φορολογικό της σύστημα (το πιο άνισο κοινωνικά στην Ευρώπη), την πιο διεφθαρμένη δημόσια διοίκηση, και μια οικονομία με συσσωρευμένα διαρθρωτικά προβλήματα.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι παγιδευμένη σε μια νεοφιλελεύθερη οπτική για δύο περίπου δεκαετίες, η οποία εκδηλώθηκε στον τρόπο που οδηγήθηκε στην εισαγωγή του ευρώ (χωρίς αποθεματικό και χωρίς διεύρυνση του κοινοτικού προϋπολογισμού), στο ατυχές Ευρωσύνταγμα, και στη μονοσήμαντη εμμονή της στην νομισματική πολιτική και στην απελευθέρωση των αγορών.

Όταν ξέσπασε η κρίση, η Ευρωπαϊκή Ένωση επεδίωξε μια «παθητική προσαρμογή», σε αντίθεση με τις ΗΠΑ (και την Κίνα). Περιορίστηκε στη «διάσωση των τραπεζών», ενώ στη συνέχεια, ανήμπορη να αντιμετωπίσει τα διαφορετικά προβλήματα που αντιμετωπίζει κάθε οικονομία εν μέσω της κρίσης, προέβη σε μια «ενιαία αντιμετώπιση», που επικεντρώνεται στα δημόσια ελλείμματα. Μόνο που η πολιτική αυτή είναι εκτός τόπου και χρόνου. Ενώ έχει κάποιο «άλλοθι» για χώρες με πολύ κακό δημοσιονομικό παρελθόν (η Ελλάδα με την αλλοίωση των στοιχείων και τη μόνιμη μεταφορά των οικονομικών προβλημάτων στο μέλλον είναι ένα παράδειγμα), εντούτοις για τις περισσότερες χώρες που έχουν αξιόπιστα δημοσιονομικά δεδομένα (όλες οι άλλες χώρες που αναφέρονται παραπάνω), η πολιτική στοχεύει στο «λάθος πρόβλημα». Με μια φράση, πρόκειται για λανθασμένη πολιτική που επιτείνει το πρόβλημα της ύφεσης.

Μια αριστερή πολιτική στρατηγική για την οικονομία στην Ευρώπη

3. Αφετηρία για μια αριστερή στρατηγική είναι τα αιτήματα της ομάδας των Αριστερών Ευρωπαίων Οικονομολόγων, οι οποίοι έχουν κάνει εξαιρετική δουλειά για μια δεκαετία σχετικά με το ευρώ και την ευρωπαϊκή πολιτική. Τρία είναι τα πάγια αιτήματά τους.

Πρώτον, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα να «ελέγχεται» από δημοκρατικούς θεσμούς και να πάψει να είναι «εξωκοινωνικός» θεσμός, που δεν υπόκειται σε κανένα έλεγχο.

Δεύτερον, το Σύμφωνο Σταθερότητας του Μάαστριχτ, όπως προσαρμόστηκε στη Λισσαβώνα, να απεμπλακεί από τους τρεις ασφυκτικούς δημοσιονομικούς κανόνες και να αποκτήσει και άλλα κριτήρια, όπως η απασχόληση και η κοινωνική προστασία, καθώς και δείκτες οικονομικής ανάπτυξης.

Τρίτον, το ευρώ, ως έχει, στερείται αυτονόητων πραγμάτων που συνοδεύουν ένα κοινό νόμισμα: ένα ισχυρό αποθεματικό ταμείο στο οποίο θα προσφεύγουν οι οικονομίες που έχουν προβλήματα (έναν ευρωπαϊκό προϋπολογισμό της τάξης του 5%) και έναν «δανειστή της ύστατης στιγμής» (η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα). Αυτές οι ιδέες εκφράζονται με τον πιο χαρακτηριστικό τρόπο στις συνθήκες γύρω από το ευρώ, που ενώ προβλέπουν μηχανισμούς πειθάρχησης των χωρών δεν προβλέπουν μηχανισμούς διάσωσης χωρών.

Το τέταρτο αίτημα αφορά την αρχιτεκτονική του τραπεζικού συστήματος και των χρηματαγορών, οι οποίες πρέπει να υπόκεινται σε ρυθμιστικούς κανόνες και να υπηρετούν τις αναπτυξιακές και κοινωνικές προτεραιότητες, όπως αυτές καθορίζονται από τους κάθε φορά από τους πολιτικούς θεσμούς, όπου ο πολιτικός συσχετισμός ανάμεσα σε Δεξιά και Αριστερά μπορεί να αποβεί κρίσιμος.

Σήμερα προστίθεται το αίτημα για μια «στρατηγική εξόδου από την κρίση» με ενεργές πολιτικές σε ευρωπαϊκό επίπεδο, αντίστοιχες ή πιο δραστικές από αυτές που εφαρμόζονται στις ΗΠΑ.

Η πολιτική ενοποίηση της Ευρώπης, απάντηση στην κρίση;

4. Η πολιτική ενοποίηση, εντελώς αναγκαία και επιβεβλημένη, προσκρούει στη νεοφιλελεύθερη οπτική που θέλει μονόπλευρα την οικονομική ενοποίηση και τον εξοστρακισμό της πολιτικής, καθώς ταυτίζει την πολιτική με τη δημόσια σφαίρα, το κράτος και τις παρεμβάσεις στις αγορές.

Μόνο που σήμερα δικαιώνεται η αντίστροφη σκέψη: ότι οικονομία χωρίς πολιτική είναι αδύνατη. Καθώς οι οικονομικοί πυλώνες έχουν καταρρεύσει και όλα έχουν μετατραπεί σε μια εξωθεσμική πολιτική διαπραγμάτευση, γίνεται ορατό το πολιτικό και δημοκρατικό «έλλειμμα» της Ευρώπης.

Εντούτοις, η πολιτική ενοποίηση προσκρούει και σε ισχυρά ιστορικά κληροδοτήματα: τον ατλαντισμό της Βρετανίας, την «απαγόρευση άσκησης εξωτερικής πολιτικής» της Γερμανίας και τη γαλλική ιδιαιτερότητα. Γι' αυτό η ευρωπαϊκή ενοποίηση, εδώ και δεκαετίες, είναι μια διαδικασία που «κοιτάει προς τα μέσα», συναρτάται με τον γαλλογερμανικό άξονα ή περιστασιακές συμμαχίες, σε κάθε περίπτωση χωρίς να μπορεί να ξεφύγει από την ιδιότυπη «ευρωπαϊκή εσωστρέφεια».

Σήμερα η οικονομική συνοχή της ευρωπαϊκής οικονομίας, ιδιαίτερα της ευρωζώνης, είναι πολύ υψηλή. Οι λιγότερο ανεπτυγμένες οικονομίες βρίσκονται στο 80% και οι πιο ανεπτυγμένες στο 120% του ευρωπαϊκού μέσου όρου (η Ελλάδα βρίσκεται στο 92%). Ταυτόχρονα, οι εμπορικές ροές και οι ροές κεφαλαίων και εισοδημάτων έχουν φθάσει σε πολύ υψηλά επίπεδα. Αυτή η συνοχή της πραγματικής οικονομίας καθιστά όλη τη φιλολογία περί «κρίσης του ευρώ» αστεία.

Η πολιτική ενοποίηση μπορεί να εν δυνάμει να απεμπλέξει την Ευρώπη από τη στασιμότητα της και να δώσει νέα υπόσταση στην έννοια της πολιτικής και στην σύγκρουση Δεξιάς και Αριστεράς. Για την Αριστερά η στρατηγική της δημοκρατικής πολιτικής ενοποίησης αποτελεί μονόδρομο.

*Ο Γιώργος Σταθάκης διδάσκει πολιτική οικονομία στο Πανεπιστήμιο Κρήτης